

Páll Ólafsson

**KENNSLULEIÐBEININGAR
við skáldsöguna**

Riddrarar hringstigans
eftir
Einar Má Guðmundsson

NÁMSGAGNASTOFNUN

**Kennsluleiðbeiningar við skáldsöguna
RIDDARAR HRINGSTIGANS eftir Einar Má
Guðmundsson**

© Páll Ólafsson
Uppsetning og umbrot: Námsgagnastofnun

Öll réttindi áskilin
1. útgáfa 1991
2. prentun 1994

Mál og menning – Námsgagnastofnun
Reykjavík

Fjölföldun: Námsgagnastofnun

Um bókina

Bókin **Riddrarar hringstigans** kom fyrst út árið 1982 er hún hlaut fyrstu verðlaun í bókmenntasamkeppni sem Almenna bókafélagið efndi til á 25 ára afmæli sínu.

Riddrarar hringstigans er nokkuð óvenjuleg bernskusaga. Hún lýsir á nýstárlegan hátt veröld drengja í úthverfi borgar þar sem nýbyggингarnar eru nánast komnar upp að hlið sveitabæjanna. Lesandinn slæst í för með sögumanni sem er sex ára drengur, Jóhann Pétursson, og fer víða í hugarheimi sínum. Jóhann lýsir umhverfi og atburðum með tungutaki fullorðins manns og barns í senn. Lesandinn kynnist tiltektum Jóhanns og félaga hans í þrjá daga og í eftirmála hvernig Jóhann hefur þokast áfram á þroska-brautinni eftir að hafa horfst í augu við blákaldan veruleikann.

Um höfundinn

Einar Már Guðmundsson er fæddur í Reykjavík árið 1954. Hann stundaði nám í bókmenntum og sagnfræði við Háskóla Íslands og lauk þaðan BA-prófi árið 1979, fluttist þá til Kaupmannahafnar og bjó þar til ársins 1985. Árið 1980 sendi hann frá sér tvær ljóðabækur, **Er nokkur í kórónafötum hér inni?** og **Sendsveinninn er einmana**. Árið 1981 efndi Almenna bókafélagið til skáldsagnasamkeppni og hlaut Einar Már Guðmundsson fyrstu verðlaun fyrir fyrstu skáldsögu sína, **Riddara hringstigans**. Bókin hefur verið þýdd á dönsku, norsku, sánsku og þýsku og kemur væntanleg á ensku í Kanada haustið 1991. Hún hefur alls staðar hlotið mjög góða dóma.

Árið 1983 kom út næsta skáldsaga Einars Más, **Vængjasláttur í þakrennum**. Sú bók lýsir veröld sköpunar og frelsis sem að lokum verður að láta í minni pokann. Drengir í reykvísku úthverfi skapa sér heim þar sem dífunarækt og kofasmíðar skipta öllu máli. Peir fá vængi á heilann ef svo má segja. En frelsisþrá drengjanna rekst harkalega á hið skipulega samfélag hinna fullorðnu. **Vængjasláttur í þakrennum** hefur verið þýdd á dönsku, norsku, sánsku og er væntanleg á þýsku.

Árið 1986 sendi Einar Már svo frá sér sína þriðju skáldsögu: **Eftirmálá regndropanna**. Í þeirri sögu mætast nútíminn og fortíðin, byggð á þjóðtrú og munnmælum. Álfar búa í steinum þar sem leggja á bílastæði, drukknuð skipshöfn birtist í borginni o.s.frv. Og allan tímann geisar skelfilegt óveður. Þessar þrjár skáldsögur Einars Más Guðmundssonar gerast allar á svipuðum slóðum, í borgarhverfi þar sem hann hefur smiðað sinn heim, heim þar sem allt getur gerst. **Eftirmáli regndropanna** kom út í Danmörku 1988 og Svíþjóð 1990.

Í smásagnasafninu **Leitinni að dýragarðinum** 1988 kveður við nokkuð nýjan tón í sagnagerð Einars Más. Aðeins tvær sögur af áttá gerast á sömu slóðum og skáldsögurnar þrjár. Hinar gerast víðs vegrar á Íslandi og á ýmsum stöðum í Evrópu. Árið 1990 kom svo út ný skáldsaga eftir Einar Má Guðmundsson. **Rauðir dagar** heitir hún. Ung stúlka flyst utan af landi til borgarinnar undir lok sjöunda áratugarins, á tímum atvinnuleysis og landflótta. Hún kynnist bæði undirheimum mannlífsins og eirðarlausri veröld pólitískrar róttækni. Rauðir dagar er ástarsaga full af villtum uppákomum og átakanlegum atvikum. Einar Már Guðmundsson hefur einnig þýtt skáldskap yfir á íslensku, m.a. tvær skáldsögur enska rithöfundarins Ian McEwan.

Atburðarás

Riddrarar hringstigans skiptist í fjóra hluta auk eftirmála í tveimur köflum. Hverjum hluta er skipt í 7–8 kafla. Fyrsti hluti bókarinnar, **Klaufhamarinn hans pabba**, gerist á tveimur dögum. Strax á fyrstu síðu í annarri málsgrein slær Jóhann besta vin sinn, Óla, í hausinn með klaufhamri, fyrirvaralaust. Hann gerir sér þó strax grein fyrir verknaðinum en sér í fljótu bragði enga aðra leið út úr vandanum en láta sig hverfa; afneita tilveru sinni:

„Ég er ekki til. Ég er hvergi. Í kryppu á bak við öskutunnulok í ruslaportinu held ég að ósk míð rætist; í draumi flytja öskukallarnir mig burt. Burt burt með hinu ruslinu. Ég er ekki til. Upp að eyju rekur græna flösku; þegar prinsessan með slæðurnar

losar tappann er ég reykstrókur. Á einu andartaki breytist ég í risa. Öskutunnulokið er fljúgandi teppi.“ (10)

Afleiðingarnar eru skelfilegar: Honum er ekki boðið í afmæli Óla sem verður eftir two daga. Hann býður sér hins vegar sjálfur og biður móður sína um peninga til að kaupa afmælisgjöf handa Óla. Jóhann kemur að kaupmanninum í leikfangabúðinni sofandi og freistast til að stela nokkrum leikföngum auk Matchbox-bílsins sem hann ætlar að gefa Óla.

Annar hluti bókarinnar, **Vöðvasýningin**, fjallar um afmæli Óla.

„Þetta gæti verið djöfullinn að fara í kirkju á sunnudegi því hingað er mér ekki boðið.“(49)

„Ég vild’ ég væri ósýnilegur.“ hugsar Jóhann þegar móðir Óla opnar fyrir honum og finnst augun á henni vera full af klaufhömrum. Hann afhendir Óla pakkann en nær samt ekki sambandi við vin sinn fyrr en honum dettur snjallræði í hug:

„Pá smellur einsog fingur inní hausnum á mér eitt snjallasta herbragð í allri veraldarsögunni, ekki laust við lymskufull klækjabrögð nútímans en þó ættað alla leið frá Jesú:

Heyrðu Óli, segi ég, ef við verðum vinir þá mátt þú berja mig í hausinn á morgun. Ég skal taka klaufhamarinn aftur.“ (53)

Bragðið heppnast og í bílaleik keyra þeir yfir brýrnar sem brotnað hafa á milli þeirra. Í þessum hluta kynnist lesandinn félögum Óla og Jóhanns og síðast en ekki síst fraenda Óla í löggunni sem ætlar að halda árlega vöðvasýningu í afmælinu.

Þegar pabbi Óla kemur heim af bifvélaverkstæðinu mætir honum reykur úr miðstöðvarherbergini því gúmmískórnir sem Jóhann og Gylfi földu eru farnir að bráðna á sjóðheitum miðstöðvarkatlinum. Jóhann (grípur til sama bragðs og Gísli Súrsson) lætur sig hverfa með reyknum gegnum útidyrnar og afmælisveislan er á enda.

Priðji hlutinn, **Appelsínugula netakúlan** gerist að kvöldi afmælis-dagsins. Jóhann sem hefur um stundarsakir gert upp sakirnar við Óla glímir nú við allt hverfið og það sem kvöldið ber í skauti sér.

Jóhann spyr eftir Garðari og saman fara þeir til Óla. Þeir leika sér með appelsínugula netakúlu fyrir utan hjá Jóhanni þar til Rannveig, kona lögreglufulltrúans sem býr á miðhæðinni, fær þá til að flytja sig yfir á mólina fyrir framan bílskúrshurðina hjá Svavari. Tveir stórir strákar, sem eiga reyndar erindi við dóttur Svavars, blanda sér í leikinn og taka af þeim kúluna. Þeim viðskiptum lýkur þannig að netakúlan flýgur gegnum rúðu á sveitabænum þar sem Skúli og rammgöldrótt móðir hans búa. Skúli sker netakúluna í tvennt. Þar sem þeir harma örlög netakúlunnar og ekkert virðist ætla að gerast koma Finnur og Jón úr sínum leiðangri af Glerfjallinu. Priðja hluta bókarinnar lýkur þegar Jóhann sem hefur komið við viðkvæman blett á Jóni, þurkar hrákann frá honum úr hægra auganu eftir slagsmál.

Þegar fjórði hluti bókarinnar, **Riddrarar hringstigans**, hefst er útvistartími Jóhanns útrunninn:

„Á hverju kvöldi er það aðeins þögnin sem fær að kveðast á við bergmál mæðranna þar sem þær standa útá tröppum og ávarpa heiminn. Jafnvel þó þig langi inn verðurðu að hlýða lýðræðislega sussandi meirihlutanum því frelsi er fyrst og fremst fólgιð í því að segja NEI við mömmu. Já allt í einu verðurðu mikilvægur, þér finnst þú vera skemmtilegur.“ (175)

Þeir leggja af stað út í myrkrið inn á bannsvæði nýbygginganna sem er fullt af naglaspýtum og járnadrásli. En „myrkrið afnemur eignaréttinn“ og þeir taka naglaspýtur sem breytast um leið í sverð í höndunum á þeim; gúmmískórnir verða að hestum og peysurnar að brynjum; þeir eru riddrarar í hringstigum fokheldu húsanna sem eru kastalar í hugum þeirra. Þeir fikta við reykingar og Jón heimtar tippaskoðun. En á leið upp stigann í einu húsanna dottar Garðar, nagli úr spýtunni hans rekst í augað á honum; hann missir jafnvægið og fellur fram af stigaopinu. Jóhann hleypur eftir hjálp og skömmu síðar kemur sjúkrabíll.

Síðasti hluti bókarinnar er **Eftirmáli í tveimur köflum**. Jóhann og Óli fara strax næsta dag heim til Garðars og spryja eftir honum. Móðir hans segir þeim að Garðar sé dáinn. Jóhann, sem hélt „að litlir strákar gætu ekki dáið“, hleypur heim og læsir að sér. Þegar hann hefur setið svo lengi á rúminu sínu að „einhvers staðar er byrjað að aka myrkrinu í hlössum uppá himininn“ er bankað. Honum finnst Garðar hvísla gegnum skráargatið en þegar hann opnar dyrnar stendur leikfangasalinn þar „jafn raunverulegur og veruleikinn“. Jóhann verður að skila aftur stolnu leikföngunum.

Frásagnarháttur

Lesandinn verður fljótt var við að orðfæri sex ára drengs er býsna fullorðinslegt á stundum svo ekki sé fastar að orði kveðið. Sagan er sögð í fyrstu persónu. Sögumaður er Jóhann Pétursson, sex ára gamall. Honum til halðs og trausts er höfundurinn sem leggur honum ekki aðeins framandi orð í munn heldur eru hugsanir Jóhanns giska fullorðinslegar. Riddrarar hringstigans er því *bernskusaga* þar sem Jóhann Pétursson og Einar Már leggja saman í þúkk.

Sjónarhornið er þannig tvöfalt: fullorðins og barns. Þannig ávarpar höfundur lesandann með beinum hætti víða í sögunni. Óli endurtekur þrisvar sinnum að Jóhanni sé ekki boðið í afmælið:

„bæði til að ég viti að mér sé ekki boðið í afmælið og til að þessi mikilvægu skilaboð hans í sögunni fari ekki framhjá lesendum.“ (16–17)

Þegar Jóhanni er ljóst í hvers konar klípu hann er kemur höfundur honum til hjálpar:

„Þú hlýtur því að skilja mig, lesandi góður, þegar ég byrja að pæla í því hvernig ég geti klekkt á afmælisbarninu.“ (19)

Öllu skýrar kemur höfundurinn fram þegar hann ber depurð Jóhannssaman við haustlaufin í íslenskri ljóðlist: („En hvað heldur þú,

lesandi góður...“ bls. 22). Jóhann notfærir sér þessa nálægð höfundarins þegar hann býður sjálfum sér í afmælið: „Óli, ég hef skilaboð þín í sögunni að engu.“ (31) Nálægð höfundarins nýtist Jóhanni þó ekki alltaf og hann verður að viðurkenna takmarkaða tilveru sína í textanum:

„Um leið og sápan byrjar að froðufella á milli handanna finnst mér eins og leikfangasalinn sé horfinn úr sögunni, þó auðvitað fái ég Jóhann Pétursson engu ráðið um það.“ (45)

Jóhann gerir sér grein fyrir að hann er aðeins til í sögunni / textanum en ekki í raunveruleikanum og minnir lesandann jafnframt á að hann er með skáldsögu í höndunum. Samt hvarflar það að honum að losa sig við höfundinn, skilja hann eftir og byrja sjálfstætt líf:

„Nú þegar ég hef þurrkað hrákann úr auganu og er farinn að geta blikkað með báðum augunum í takt stöndum við hér á götunni fyrir neðan ljósastaurinn ekki ósvipaðir söguhetjum sem höfundur veit ekki almennilega hvað hann á að gera við. Við gætum meira að segja leikið á hann og farið bara heim að sofa.“ (169)

Eftir dauða Garðars hugsar Jóhann: „Í huganum skrái ég daginn uppá nýtt.“ (218) Þannig megnar hann að upphefja tímann í sögunni, ferðast fram og til baka að vild og bernskan verður eilíf þar sem fortíð og framtíð mætast. Jóhann hugsar ekki í þátið eða framtíð. Hann er aðeins til í nútíðinni. Riddarar hringstigans er e.t.v. í víðara samhengi lýsing á bernsku, óháð stund og stað. – Í greininni „Hin raunsæja ímyndun“ sem birtist í Tímariti Máls og menningar 2. hefti 1990 segir Einar Már :

„Hér og nú er líka þar og þá.“ – og síðar í greininni:

„Í frásagnarlistinni varðveitir mannkynið minningar sínar, breytir atburðum í ævintýr og staðreyndum í sögu, þannig að aldurinn, fortíðin og hið liðna eru ávallt með okkur sem samtími. ... En um leið og frásagnarlistin teygir sig aftur í bernsku mannkyns stendur hún einnig föstum fótum í samtíðinni.“ (bls. 97)

„Par í hillunni fyrir ofan sé ég rauða slökkviliðsbílinn sem ég ákvað að eignast áður en ég fæddist.“ (37)

Ætli þessi tilvitnun gildi þá fyrir stráka sem enn eru í móðurkviði um víða veröld? Hvað segja nemendur (strákar) í 10. bekk? Langaði þá alla í slökkviliðsbíl? Gildir það sama fyrir stúlkur og drengi eða langaði þær í einhvern annan hlut/leikfang?

„Um þetta leyti breytumst við í tvö gamalmenni sem ganga í leiðslu niður brekkuna.“ (121)

„Með andlitið upp að maganum hverf ég svo langt svo langt að ískaldir fingur ljósmóðurinnar á fæðingardeildinni eru fyrsta minning míni. Mér finnst ég öskra fjólublár í framan.“ (212)

Pessar tvær tilvitnanir sýna hvernig höfundur leikur sér með tímann og virðir hann að vettugi.

„Ég skýst aftur um fimm kafla í sögunni og stend sjálfan mig að verki; ég er að stela dóti . . .“ (74)

Ef til vill mætti segja að hér væri hin dramatíska frásögn rofin, höfundurinn truflaði aðeins lesendur sögunnar með slíkum inn-skotum. En virðing höfundar fyrir barninu og hugsanagangi þess hefur forgang.

Jóhann

Hvað eftir annað (50 sinnum) verður lesandinn var við hvernig Jóhann minnir á sjálfan sig, hver hann er. Í huga hans takast á ímyndun og veruleiki. Hann þráir að hafa stjórn á atburðum í veruleikanum en þegar hann megnar það ekki grípur ímyndunin í taumana og leysir vandann. Jóhann er algerlega á valdi tilfinninga sinna og langana, gerir nánast það sem hann langar til. Hann er næmur á umhverfið og meðtekur skilaboð þess með öllum skiln-

ingarvitum. Hann er prakkari, tilfíninganæmur frekar en forhertur. Vegna þess hversu tilvera hans er bundin við textann og frásögnina verður nafn hans sú ímynd sem hann styðst við og minnir sjálfan sig og lesandann á hver hann er.

Pótt sagan nái ekki yfir nema þrjá til fjóra daga í lífi sex ára drengs má segja að hún sé þroskasaga af smæstu gerð. Jóhanni verður veruleikinn áþreifanlegri og hann skynjar betur samhengi hlutanna þegar hann hefur gert það sem honum dettur í hug og tekið afleiðingum gjörða sinna. Sakleysi hans bíður skipbrot; hann stendur augliti til auglitis við raunveruleika lífsins og hugsanir hans fá engu um breytt. Við skiljum við Jóhann í sögulok niðurbrotinn og orðin ein duga honum ekki til bjargar:

„Ég segi alltaf færri og færri orð.“ (228)

Samband Jóhanns við Óla og Garðar

Tónninn í sambandi Jóhanns og Óla er gefinn strax á fyrstu þremur blaðsíðunum og er rauður þráður í gegnum bókina. Daginn áður hafði hann hent öllum skólabókum Tryggva bróður síns í ruslatunnuna og nú áður en hann veit af hefur hann barið vin sinn í hausinn með klaufhamri föður síns. Níu sinnum afneitar hann tilveru sinni í fyrsta kaflanum en verður að lokum að viðurkenna að hann er til. Klaufhamarinn og kúlan sem rís úr höfði Óla fylgja honum gegnum söguna og minna hann stöðugt á verknaðinn (sökina) sem hann losnar ekki við. Möguleikar textans, orðanna eru óéndanlegir og Jóhann gerir kúluna að persónu í sögunni:

„Kúlan sem stendur upp úr burstaklipptu höfðinu virðist glotta líka. Hún er bersýnilega ánægð með þig núna Óli.“ (130–131)

Þegar Óli hótar strákunum sem tóku netakúluna með pabba sínum hugsar Jóhann:

„Óli þegar sú segir þetta sendir kúlan á hausnum á þér frá sér ljós.“ (149)

Með þessu móti nær Jóhann að friða sjálfan sig, drepa hugsuninni um rangan verknað á dreif. En við fall Garðars rennur upp fyrir honum sá möguleiki að hann eigi sök á dauða hans:

„Jói þú passar hann Garðar . . . Gegnum hug minn heyri ég mömmu hans Garðars segja þessi orð við mig. Þú passar hann Garðar.“ (209)

Pessari spurningu er vert að velta fyrir sér með nemendum með viðari skírskotun: Á ég að gæta bróður míns?

Óli er árinu eldri en Jóhann (124) og byrjaður að stafa í hvíta skólanum en Garðar og Jóhann eru jafnaldrar og saman munu þeir fara í tímakennslu hjá Daníel presti eftir næstu mánaðamót. Jóhann virðist samt vera klárari en Óli en það er e.t.v. náið samband höfundar sem því veldur. Óli beitir Jóhann valdi til að viðurkenna að löggan sé frændi hans og til að útskýra fyrir sjálfum sér rangan framburð í málinu notar hann öfundina:

„Ég gerði það upp við mig að þetta hefði bara verið öfund því þetta var ekkert annað en öfund; ég Jóhann Pétursson vildi líka eiga frænda í löggunni.“ (26)

Samband Jóhanns og Óla er nokkurs konar blanda af ást og hatri en Garðar og Jóhann eru eins konar bræður í andanum (sjá bls.121–122) þótt Garðar virðist vera af öðru sauðahúsi.

Pótt Jóhann taki upp á ólklegustu hlutum og stríði sér eldri strákum (Jóni og Óla) er hann í raun ekki mikill bógur. Honum er fátt óviðkomandi í þessum heimi og kann á hlutunum skil. Hann er ekki í andstöðu við fullorðið fólk eða samfélagið. Hann er ekki í uppreisn. Hann vill aðeins lifa áhyggjulausu lífi sem er fullt af spennandi ævintýrum.

Stíll

Riddarar hringstigans hefur fjölbreyttan stíl, með líflegu myndmáli og ljóðrænum texta. Strax í upphafi bókarinnar verður lesandinn var við ljóðskáldið Einar Má Guðmundsson sem beitir upphrópunum og endurtekningum og áhrifamiklu myndmáli. Á öðrum stað bregður fyrir barnalegu sífri en textinn er um leið hlaðinn tilfinningum barnsins:

„Ég gef skít í blokkflautuna.
Ég vil hvorki hunda né konur.
Ég vil komast í afmælið hans Óla.“ (29)

Ávarpsstíll og stuttar setningar oft ríkar af myndmáli eru áberandi:

„Kúlan er fjall.
Upp úr burstaklipptu höfðinu horfir auga úr fjalli.“ (51)

„Óli.
Ég sé þig vaða snjóhvít fjöll.
Ég sé þig hanga í trjáhríslu við klettabrún.“ (82)

„Það er haust og dagurinn fellur með kartöflugrösunum inn í nöttina.“ (112)

Stundum bregður fyrir setningum í anda spennusagna:

„Ég heyri þegar pabbi gengur inní íbúðina. Hann hóstar þurrum kamelhósta frammí forstofu.“ (12)

„Hann rekur höndina með giftingarhringnum upp að andliti mínu og spyr hvasst: Já og hvar hefurðu eiginlega látið klaufhamarinn?“ (12)

Finna má dæmi þar sem texti Einars Más er líkur því sem rokksöngvarar kyrja ránum rómi:

„Já höfuð mitt er hraðbraut þar sem tíminn rennur aftur á bak...“ (20)

„Kúl-itt-beibí segir vindurinn sem blæs án þess að blása, segja ljósin í gluggum húsanna sem lýsa án þess að lýsa, segja fjöllin umhverfis borgina, kúl-itt-beibí á meðan skósólar nír snarka í mölinni, tyggjókúlurnar springa, kúl-itt . . . tilfinningar þínar eru leyndarmál sem enginn má vita, kúl-itt þú gefur skít í tárin sem ósýnileg streyma, kúl-itt-beibí segir vindurinn segja húsin segja mennirnir þú ert fæddur til að verða maður kúl-itt . . .“ (139 -140)

Pá er eins og bregði fyrir áhrifum af textum hins opinbera eða af máli stjórnmálamanna:

„Neitar að bjóða mér í afmælið, afturkallar formlegt boð mitt í afmælið þitt.“ (19)

„...að á einhvern hátt mun nærvera míni Jóhanns Péturssonar tilkynnt í afmælinu hans Óla.“ (28)

Tími – Umhverfi

Riddarar hringstigans gerist á þremur til fjórum dögum að haustlagi.

„Þetta er sá tími ársins þegar göturnar glitra á kvöldin...“ (111)

„Sólin trónar í meyjarmerkinu. Tunglið á leið inn í fiskana.“ (112)

„Bráðum, eftir sirka hálfan mánuð, þegar sólin flytur sig úr meyjarmerkinu yfir í vogina, tekur reglugerðin við.“ (119)

Í **Riddurum hringstigans** eru tími og umhverfi e.t.v. afstæð hugtök. Hið smæsta í frásögninni sýnir hve mönnum svipar saman hvar svo sem í veröldinni þeir eru niðurkomnir. Ekki skiptir heldur máli hvenær þeir hafa verið börn. Börn eiga svo margt sameiginlegt og

enn þann dag í dag eru Jóhann, Óli, Garðar, Jón og Finnur þessa heims að nema ókunn lönd, drygja hetjudáðir, feta sig áfram á proskabrautinni í gegnum ævintýrin.

Trúverðugleiki og tími sögunnar er staðfestur með ýmsu móti, m.a. öllum vörumerkjunum. Chesterfield- og Lark-sígarettur tendr-aðar af Hjálpið lömuðum og fötluðum-eldspýtum. Basúkkatyggyjó og Matchboxbíll, dairy-queen ís, popplínkápumyrkur, nylon-skyrtur, odelon-garn í peysum, kúdó-gler í gluggum, osram-perur og hopper-hjól, assa-lykill og Libby's tómatsósa: Ekkert af þessu er framandi í augum Jóhanns. Allt eru þetta alþjóðleg vörumerki sem ekki eru bundin við Ísland/Reykjavík, sem styður e.t.v. þá kenningu að söguna megi túlka sem lýsingu á bernsku allra stráka alls staðar.

Tákn – vísanir

Í umsögn sinni um **Riddara hringstigans** sem birtist í **Tímariti Máls og menningar 2.1990** bendir Vésteinn Ólason meðal annars á að stiginn sé „myndrænt tákn og tilfinningalega hlaðið“. Hinn nýbónaði stigi í húsinu þar sem hann býr og hringstiginn í fokheldri nýbyggingunni séu andstæður. Annars vegar sé stiginn tákn þess öryggis sem hið siðaða samfélag býr barninu í skauti fjölskyldunnar og hins vegar öryggisleysi þess heims sem barnið verður að leggja út í fyrr en varir, heimsins sem heillar menn með leyndardómsfullum ævintýrum (bls.221). Pennan ágæta ritdóm ættu kennrar að lesa.

Víða má finna vísanir í sögunni s.s. í Biblíuna (sbr „...ættað alla leið frá Jesú“ bls 53), Fóstbræðrasögu („Ég sé þig hanga í trjáhríslu . . .“ 82) og fleiri bókmenntaverk. Það orkar e.t.v. tvímælis að vindu söguna um of í bókmenntalegum pælingum með nemendum. Gefist til þess tækifæri má benda þeim á hliðstæður í öðrum bókmenntaverkum sem texti Riddaranna vísar í.

Hugmyndir að verkefnum við Riddara hringstigans

Hvað skal gera við skáldsögu sem nemendur hafa væntanlega haft gaman af að lesa og kjósa að hafa til prófs? Með einhverjum hætti þarf að þjálfa nemendur í að tjá sig bæði skriflega og munnlega um efnisatriði sögunnar; gefa þeim tækifæri á að túlka persónur og atburði bókarinnar. Verkefni mega þó ekki verða þess valdandi að nemendur fyllist óbeit á lestri bóka heldur verða þau frekar að stuðla að því að þeir lesi bókina aftur og njóti hennar ennþá betur.

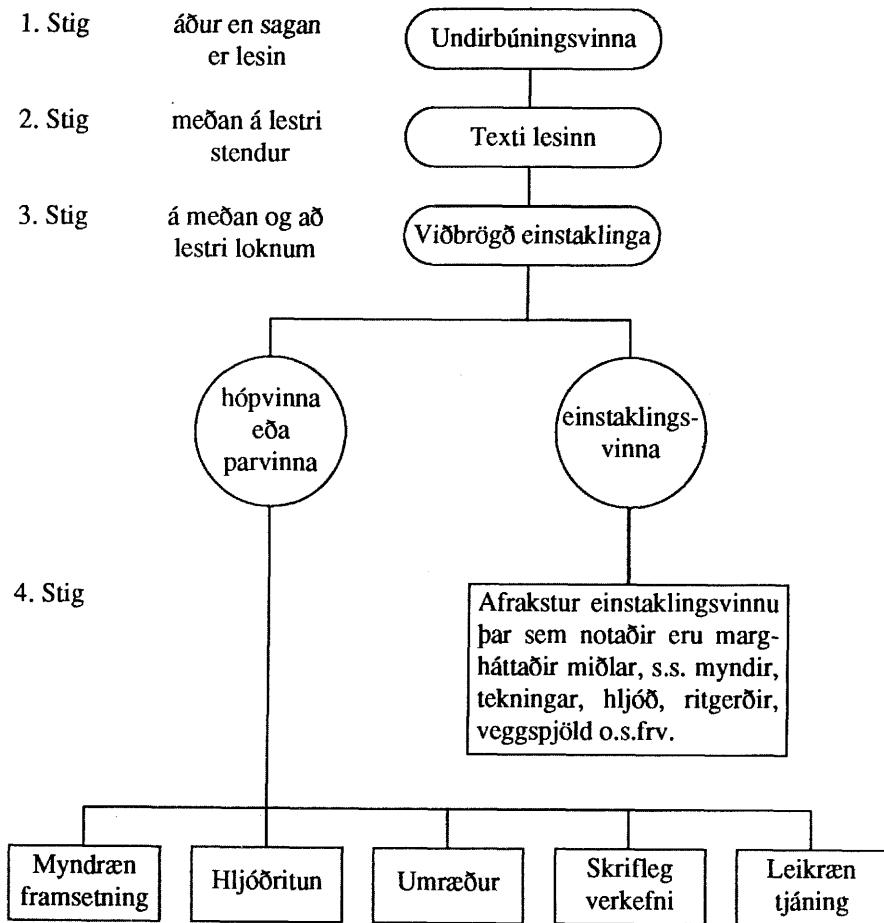
Mismunandi er frá einni bók til annarrar að hverju athyglín beinist. Í Riddurum hringstigans beinist athyglín við fyrsta lestur að aðalpersónunni Jóhanni Péturssyni og afrekum hans, samskiptum hans við aðrar persónur, sögusviði og síðast en ekki síst að frásagnarhætti og stilbrögðum. Þetta eru ærin viðfangsefni að glíma fyrir nemendur í 10. bekk. Ef það mætti auðvelda kennurum að fjalla um **Riddara hringstigans** þá fylgir hér skyringarmynd eða áætlun um hvernig haga má lestri og yfirferð. Þá fylgja nokkrar hugmyndir að verkefnum sem kennarar gætu hugsanlega notað.

Sjálfsagt er að undirbúa kynningu á höfundinum og verkum hans í samvinnu við skólasafnskennara. Lestur á völdum ljóðum Einars Más liggrur beint við svo og á völdum köflum úr öðrum verkum hans.

Heimsókn höfundar í skólann er ákjósanleg verði henni við komið. Hana þarf að undirbúa vel. Nemendur þurfa að nota tækifærið sem þeim gefst í návist höfundarins til að spryja hann þeirra spurninga sem vaknað hafa við lestur bókarinnar.

Samband við höfund má hafa með öðrum hætti, t.d. með því að skrifa honum bréf eða hafa samband símleiðis.

Skema sem nota má við lestur bókmennta

Áður en sagan er lesin

Einstaklingsverkefni

Nemendur lesi fyrstu blaðsíður bókarinnar (t.d. 3 fyrstu síðurnar). Hverjum nemanda er fengið blað sem hann skráir á hugmyndir sínar um áframhald sögunnar og líklegt efni hennar. Kennari getur sett fram spurningar ef honum þykir þurfa. Þegar nemendur hafa lokið verkefninu eru blöð allra sett í umslag og það innsiglað þar til allir hafa lesið bókina. Þá má spyrja hvers vegna nemendur ályktuðu svo og svo um framhaldið.

Hvernig var að vera sex ára fyrir mörgum árum?

Nemendur spyrji feður sína/mæður sínar: Hvað gerðir þú þegar þú varst sex, sjö eða átta ára? Hvað langaði þig í, hvernig léku strákar/stelpur sér þá. Hvernig voru afmælisveislur stráka/stelpna? Hvernig klæddu krakkar sig? – Safna mætti upplýsingum með einum eða öðrum hætti um prakkastrik foreldranna. (Gæti orðið skemmtiefni á foreldrakvöldi!)

Nemendur ræða niðurstöðurnar. Þegar bókin hefur verið lesin má athuga hvernig þær koma heim og saman við efni hennar. Er bókin altæk lýsing á þessu tímabili í lífi okkar?

Meðan á lestri sögunnar stendur

Hvað gerist?

Nemendur skrái hjá sér uppátæki Jóhanns og reyni að gera sér grein fyrir hvers konar piltur hann er. Verður einhver breyting á honum við framvindu sögunnar?

Persónur bókarinnar

Nemendur geri skrá um allar persónur bókarinnar og geti lýst þeim að svo miklu leyti sem þeim er lýst í sögunni sjálfri. – Hver eru tengsl persónanna innbyrðis? Verður einhver breyting á þeim frá upphafi til loka sögunnar?

Dagbók

Nemendur skrifí dagbók Jóhanns fyrir hvern dag sögunnar.

Hér verða kennarar sjálfir að prjóna við verkefni því það sem hentar einum þarf ekki að henta öðrum.

Að lestri loknum

Útdráttur

Nemendur vinni saman í 4 manna hópum og skrái niður efni bókarinnar í nokkrum málsgreinum (5). Hver nemandi í hverjum hópi skrifar eina málsgrein efst á blaðið og sendir það svo áfram til þess sem situr hægra megin við hann. Nemendur halda áfram með verkefnið, skrifa næstu málsgrein þar til sá sem á fyrstu málsgreinina hefur fengið sitt blað og skrifað þá síðustu.

Hóparnir ræða niðurstöðuna, velja besta útdráttinn. Ef nemendur eru ekki ánægðir með niðurstöðuna geta þeir valið fimm bestu málsgreinarnar af blöðunum. Hópar geta skipst á verkefnablöðum ef vill.

Heimsókn í 6 ára / 7 ára bekk

Nemendur endursegi söguna yngstu nemendum skólans (með eða án látbragðs!). Kennari getur gefið byrjun sögunnar til að koma nemendum af stað. (T.d. Einu sinni var strákur sem hét Jói. Hann átti vin sem hét Óli. Einn daginn tók Jói klaufhamar sem pabbi hans átti og sló Óla í hausinn með hamrinum!)

Lesið inn á band

Peir nemendur sem ekki treysta sér til að segja frá í heyranda hljóði lesi frásögn sína inn í á segulband.

Myndasaga – Barnabók

Nemendur búi til myndir og texta um Jóhann Pétursson sem nota mætti í bók fyrir 6–8 ára krakka (Klippimyndir).

Pegar ég var sex ára

Hverju muna strákar/stelpur helst eftir frá því þeir/pær voru sex ára? Hvað var spennandi að gera? Muna þeir/pær eftir einhverjum atvikum líkum þeim sem sagan fjallar um? – Má endursegja þau í stuttri sögu?

Still og málfar

Orðatiltæki

Nemendur finni orðatiltæki sem börnum er tamt að nota. Dæmi:
Brabra jólakaka, fimmaur til baka. Klukkan er málmur og gler sem gengur fyrir tjöru í rassgatinu á þér.“ (118)

„sjáð’etta græna kallinn er að spræna . . .“ (130)

„Allt í plati rassagati“ (194)

Hversu vel kannast nemendur við þessi orðatiltæki? Kunna þau einhver önnur en þau sem eru í sögunni? Hvaða tilgangi þjóna þessi orðatiltæki og hvaða hlutverki gegna þau í máli barna að ykkar dómi? – Hvaðan koma orðatiltæki nútímans?

Nemendur safni setningum / orðatiltækjum sem þeim finnst eftirminnileg, skrifi á veggspjöld eða pappírsræmur sem síðan er hengt upp í skólastofunni.

Ljóðrænn texti

Víða má finna í sögunni texta sem gæti því sem næst staðið sjálfstæður sem ljóð. Geta nemendur fundið slík dæmi? Hvað áhrif hefur slíkur texti á söguna? – Umræður. – Hvernig á saga að vera?

Still

Nemendur finni dæmi um ólíkar stílategundir í textanum.

Ljóð

Nemendur semji ljóð um **Riddara hringstigans**.

Umhverfi sögunnar

Börn í borg – uppvaxtarskilyrði

Að hve miklu leyti telja nemendur að umhverfið móti börn og unglunga. Hvers konar umhverfi telja nemendur æskilegt / þroska-vænlegast fyrir börn?

Leikir barna í þéttbýli / dreifbýli

Er einhver munur þar á eða ræður aldur og þroski meiru en að-stæður?

Ritunarverkefni

Riddararnir í kvíkmynd

Ákveðið hefur verið að kvíkmynda **Riddara hringstigans**. Aug-lýsið myndina.

Hefur einhver áhuga á að setja á svið atriði úr bókinni og kvíkmynda það?

Bókarkápa

Nemendur búa til nýja kápu fyrir **Riddara hringstigans**. Verkefnið þarf aðdraganda svo hægt verði að afla gagna (skæri, lím, lituð blöð, blöð og tímarit til að klippa myndir úr o.fl.) Verkefnið gefur kjörið tækifæri til samvinnu við myndmenntakennarann.

Afbrigði af þessu verkefni er að nemendur búi til kápu á bók sem fjallar um þeirra eigið líf. Bókin þarf nafn, aðlaðandi en lýsandi forsíðu og aftan á bókina þarf að skrifa lýsingu á efni hennar.

Frétt

Nemendur skrifa stutta frétt í dagblað / útvarp um fall Garðars.

Grafsskrift

Nemendur skrifa eftirmæli um Garðar (frá Jóhanni).

Bréf

Jóhann skrifar kaupmanninum bréf og útskýrir málið.
Jóhann segir kaupmanninum frá mörgum árum síðar.

Samtal

Kaupmaðurinn vaknar þegar Jóhann er að læðast út. Nemendur endurskrifa þann kafla og samtal þeirra.

Smásaga

Eftirminnilegt atvik úr bernsku nemenda.

Efnisyfirlit Riddara hringstigans

I. hluti Klaufhamarinn hans pabba

1. Klaufhamarinn hans pabba	bls	9–11
2. Blöðrurnar í undirskálinni	“	12–17
3. Ég finn hvernig ég snökti með nefinu	“	18–22
4. Frændi þinn í löggunni	“	23–27
5. Blokkflautan og hettuúlpan	“	28–33
6. Leikfangasalinn í ruggustólnum	“	34–40
7. Reikningsdæmi úr lakkrís	“	41–46

II. hluti Vöðvasýningin

8. Með lygaramerki á tánum	“	49–54
9. Blágræna vatnsbyssan	“	55–62
10. Skóporin í miðstöðvarklefanum	“	63–68
11. Staða stúlkubarna í afmælisveislum	“	69–75
12. Hjartsláttur á klósettsetunni	“	76–81
13. Rauða poppkornsskálin	“	82–88
14. Dansspor glímukónganna	“	89–97
15. Gúmmískónir brenna	“	98–105

III. hluti Appelsínugula netakúlan

16. Nú borðar allt hverfið í kór	“	109–114
17. Ljósatími bifreiða	“	115–122
18. Pulsurnar í pottinum hjá Sigga	“	123–127
19. Sundhettan í klósettglugganum	“	128–135
20. Merkjasendingar á fingramáli	“	136–142
21. Sársauki í pungnum	“	143–151
22. Sveitabærinn í myrkrinu	“	152–159
23. Glerfjallið	“	160–166

IV. hluti Riddrarar hringstigans

24. Sígarettur og snúðar	“ 169–176
25. Naglaspýtur í miklu úrvali	“ 177–180
26. Fokhelda húsið	“ 181–189
27. Allt í plati rassagati	“ 190–194
28. Samfylking músanna	“ 195–201
29. Í kolsvörtu myrkrinu	“ 202–206
30. Ég veit ekki af mér lengur	“ 207–213

Eftirmáli í tveimur köflum

31. Ég sem hélt . . .	“ 217–222
32. Ég segi alltaf færri og færri orð	“ 223–228

NÁMSGAGNASTOFNUN
07682